

LES RELACIONS INSTITUCIONALS I PERSONALS ENTRE ELS MALLORQUINS CREADORS I IMPULSORS DELS CURSETS DE CRISTIANDAT

Joan Josep Matas Pastor

CESAG-UP Comillas

Resum: l'article analitza el naixement i consolidació dels cursets de cristiandat durant els anys cinquanta del segle XX. Per una banda, la xarxa de contactes nacionals i internacionals establertes pels considerats els seus fundadors foren fonamentals en el procés. I, per altra banda, el fet que tots ells confluïssin a l'Acció Catòlica de Mallorca com a elements directius, exercint funcions de lideratge, també fou clau en el naixement i impuls inicial dels cursets. L'acció directa o indirecta de n'Eduard Bonnín Aguiló, Mn. Sebastià Gayà Riera i Mn. Joan Capó Bosch posant al servei dels cursets les seves xarxes de contactes és prou indicatiu de la importància que tenien per a ells.

Paraules clau: xarxes humanes, acció catòlica, pastoral de conquesta.

Abstract: The article analyzes the birth and consolidation of the Courses of Christianity during the fifties of the twentieth century. On the one hand, the network of national and international contacts established by those considered to be its founders were fundamental in the process. And, on the other hand, the fact that all of them came together in the Catholic Action of Mallorca as managerial elements, exercising leadership functions, was also key in the birth and initial impetus of the courses. The direct or indirect actions of Eduard Bonnín Aguiló, Sebastià Gayà Riera and Joan Capó Bosch putting their networks of contacts at the service of the courses is sufficiently indicative of the importance they had to them.

Keywords: Humans nets, Catholic Action, Conquest Ministry.

Rebut el 30 de maig. Acceptat el 9 d'octubre de 2021.

Abreviatures: MCC = Moviment dels Cursets de Cristiandat.

1. Introducció

L'article té com a objectiu principal presentar als principals personatges mallorquins que crearen i/o impulsaren el Moviment dels Cursets de Cristiandat. No ens quedam només en un més o menys exhaustiu diccionari biogràfic, sinó que oferim una descripció i anàlisi de les relacions personals i institucionals que s'establiren entre ells i que seran determinants en la conformació del MCC. També ens aproximam a les relacions nacionals i internacionals que cada un d'ells va teixir i que, sens dubte, seran fonamentals a l'hora d'explicar el procés d'expansió dels cursets arreu del món, o com molt bé els batià Mn. Pere Llabrés Martorell, un moviment apostòlic mallorquí pels quatre vents del món.¹

En el primer epígraf, presentam un breu esbós de cada un dels actors principals, tot indicant la seva rellevància i paper en la configuració del MCC. A més de destacar la seva formació i entrecruar punts de coincidència i confluència entre ells.

Tot seguit, en el segon apartat ja entram a analitzar els lligams personals i institucionals entre ells en el context polític, social, cultural i eclesiològic mallorquí de la segona meitat dels anys quaranta del segle XX, que fou precisament quan es creà el mètode dels cursets com a instrument de renovació de l'Acció Catòlica.

A continuació, en el tercer epígraf ja ens endinsam en les relacions que els nostres protagonistes contribuïren a crear i a consolidar en el si dels cursets, i que a partir de la segona meitat dels anys cinquanta de segle XX ja s'havien transformat en un moviment catòlic amb identitat pròpia i amb plena autonomia respecte a l'Acció Catòlica. Són aquesta identitat pròpia i autonomia que els permeté escampar-se, primer a altres diòcesis espanyoles i, en segon lloc, a diòcesis estrangeres, sobretot americanes i europees.

2. Perfil biogràfic dels mallorquins del MCC

Els principals protagonistes de la creació del mètode cursets i de la seva conversió en un moviment d'Església amb identitat pròpia són tota una sèrie de laics i sacerdots mallorquins que coincidiren inicialment en el si de l'Acció Catòlica mallorquina i, més concretament, en la seva branca juvenil en els anys quaranta del segle XX.

En tot aquest entramat hem de diferenciar entre actors principals i secundaris. Entre els primers hem de destacar un laic, Eduard Bonnín Aguiló, i dos sacerdots, Mn. Sebastià Gayà Riera i Mn. Joan Capó Bosch. Cal puntualitzar que aquests tres connectaren durant el pontificat del bisbe Joan Hervàs i Benet (1947-1955), sense el qual els cursets no haguessin aconseguit el reconeixement de moviment d'Església.

Pel que fa als actors secundaris hem d'esmentar els laics Joan Mir Marcó, els germans Jaume i Bartomeu Riutort Català, Guillem Estarellas Nadal, Onofre Arbona Miralles i Josep Ferragut Pou. També una sèrie de sacerdots com el pare Gabriel Seguí Vidal, MSSCC, Mn. Francesc Suárez Yufera, Mn. Míguel Fernández Bosch i Mn. Jaume Capó Bosch.

Eduard Bonnín Aguiló (1917-2008) realitzà els seus estudis de primària a l'Escola Francesa i en el Col·legi La Salle, i l'ensenyament secundari en el Col·legi Sant Agustí

¹ LLABRÉS MARTORELL, P.: "Cursets de Cristiandat: un moviment apostòlic mallorquí pels quatre vents del món", *Qüestions de Vida Cristiana*, 75-76, 1975, p. 59.

de Palma. Als devuit anys s'incorporà al servei militar a les oficines d'Intendència de Palma. Aquest fet provocà que analitzàs amb profunditat l'ambient que l'envoltava i que començàs a qüestionar el món religiós del seu entorn.² El mes de gener de 1942 entrà en contacte oficial amb l'Acció Catòlica, més concretament fou designat cap del Secretariat de Reconstrucció Espiritual, integrat dins el Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica.³ Encara que sabem que ja hi havia contactat a través de l'amistat mantinguda amb Felip Fuster Rossinyol, president de les Conferències de Sant Vicenç de Paül.

El nomenament del càrrec dins l'Acció Catòlica es degué a l'amistat que tenia el nostre protagonista amb Josep Font i Tries, director de l'Institut d'Ensenyament Secundari de Palma i aleshores vocal de l'Apostolat universitari del Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica. I, sobretot, perquè Bonnín ja havia participat en el teixit associatiu catòlic mallorquí en el si de les ja esmentades Conferències de Sant Vicenç de Paül, essent un dels fundadors de la Conferència a la parròquia de Sant Alonso Rodríguez de Palma.

Entre desembre de 1944 i febrer 1951 ocupà la presidència del Consell diocesà dels joves de l'Acció Catòlica, substituint al ja esmentat Font i Tries que n'havia ocupat el càrrec des del juliol de 1943. Una vegada deixà la presidència ocupà la vocalia dels cursets dins el mateix consell diocesà fins al desembre de 1954, que s'incorporà dins l'organigrama del recentment creat Secretariat diocesà de Cursets de Cristiandat en qualitat de vocal dels joves fins a la seva dissolució l'agost de 1956, poc després de la publicació de la Carta Pastoral del bisbe Enciso sobre els Cursets.

A partir d'aquesta data es dedicà en cos i ànima a l'expansió del MCC arreu del món. De fet, entre 1955 i 1998 realitzà un total de 125 viatges arreu de tots els continents, a excepció de l'Antàrtida. Visità un total de 37 països, essent els tres més visitats, Estats Units, Itàlia i Mèxic amb 25, 20 i 11 ocasions, respectivament. En aquests viatges apostòlics era convidat expressament per secretariats nacionals o diocesans del MCC per tal d'impartir conferències o participar en activitats pròpies dels cursets, com són reunions de grup o les ultreies.

Ja per acabar aquesta breu pinzellada biogràfica d'Eduard Bonnín, cal afegir que publicà nombrosos articles a revistes de teologia i pastoral que han fomentat i universalitzat el MCC. Entre els seus llibres podem destacar *Vertebración de ideas* (1962), *El cómo y el porqué* (1971), amb la col·laboració de Mn. Miquel Fernández Bosch, i *Evidencias olvidadas y vertebración de ideas* (1968), amb la col·laboració de Francesc Forteza i Pujol.

Mn. Sebastià Gayà Riera (1913-2007) s'ordenà sacerdot l'any 1937 i immediatament fou nomenat capellà del Batalló d'enginyers d'Inca i capellà provincial del *Frente de Juventudes*. Des de 1937 fins a 1956 exercí com a professor del Seminari Conciliar de Mallorca. En el camp de l'apostolat exercí de Consiliari diocesà dels joves d'Acció entre 1947 i 1949, passant just després a Consiliari de la Junta diocesana de l'Acció Catòlica. Val a dir que entre 1947 i 1955 exercí abundants càrrecs en la diòcesi, destacant entre tots ells el de Secretari-Canceller del bisbe Joan Hervàs durant tot el seu pontificat. Podem afirmar que fou l'home fort a la diòcesi.

2 SUÁREZ DEL REAL AGUILERA, E.: *Eduardo Bonnín, un aprendiz de cristiano*, Madrid, 2002, p. 32.

3 MATAS PASTOR, J. J.: *De la sagristia al carrer. Acción Católica Española a Mallorca (1931-1959)*, Palma de Mallorca, 2005, p. 255.

Doncs bé, a més de recórrer tota l'illa devora el bisbe Hervàs en les seves múltiples visites pastorals, d'ocupar-se de tota la tasca de secretaria i gestió del bisbat com a canceller, i de la seva coordinació i participació en els cursets, Mn. Sebastià Gayà va pronunciar més de 220 intervencions públiques, entre sermons, al·locucions a la ràdio i discursos diversos. A més, continuà amb les seves classes com a catedràtic del Seminari i amb la seva participació en el capítol catedralici com a canonge. Tot plegat hi afegí més càrrecs, quan fou nomenat primer secretari i després president de la Comissió Diocesana d'Ensenyament Religios i Catequètic; delegat provincial d'Educació entre 1946 i 1948; president de la Premsa Catòlica Diocesana; delegat diocesà de les Oficines d'Informació i Estadística de l'Església; director del Butlletí Oficial del Bisbat; director del Postseminari Diocesà; visitador del Pontifici Consell de Nostra Senyora de la Sapiència; delegat episcopal en els Assumptes Ordinaris del règim de l'Institut de la Puresa de Maria Santíssima; delegat episcopal de la Junta General organitzadora de la Santa Missió General de Palma (1950) ; president de la Junta General i delegat episcopal de la Comissió Executiva de l'Any Marià de la Immaculada (1951); assistent eclesiàstic de l'Opus Dei; Visitador de les Germanes Zeladores del Culte Eucarístic; director de l'Associació de l'Adoració Perpètua del Santíssim Sacrament; i, finalment, director de l'Obra de les Esglésies Pobres.⁴

El 1956, s'instal·là a Madrid fins a la seva mort, on exercí, entre altres càrrecs, de director de la Comissió Catòlica de Migracions entre 1957 i 1962, sotsdirector del Secretariat Nacional dels Cursets de Cristiandat des de l'any 1962 fins a 1977. També fou fundador i impulsor l'any 1958 de la *Hermandad de Santa María Espejo de Justicia*, creada amb l'objectiu d'ajudar a les persones vinculades al món del dret que passaven dificultats econòmiques. Quan abandonà el Secretariat Nacional de Cursets, impulsà la creació de l'Escola de Dirigents de Cursets Sant Pau de la que fou director espiritual.

Pel que fa a la seva obra cal destacar dos llibres i un article. Els primers són *Reflexiones para Cursillos de Cristiandad* (1960) i *La segunda evangelización de Europa en el pensamiento de Juan Pablo II* (1990). L'article té a veure amb l'encàrrec que va rebre l'any 1977 de redactar la veu "Cursillos de Cristiandad" en el *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, dirigit i coordinat pels investigadors Quintín Aldea —jesuïta, acadèmic de la Reial Acadèmia de la Història i director de l'Institut Enrique Flórez d'Història de l'Església a Espanya, del Consell Superior d'Investigacions Científiques—, Tomás Marín i José Vives, editat pel CSIC.⁵

El darrer personatge principal del MCC fou Mn. Joan Capó Bosch (1923-1984). Teòleg i sacerdot que estudià al Seminari Conciliar de Mallorca i es llicencià en teologia a la Universitat Gregoriana de Roma, on s'ordenà l'any 1947. Retornat a Mallorca, exercí el seu ministeri com a viceconsiliari diocesà de la Unió diocesana dels joves d'Acció Catòlica durant dos anys, més concretament el 1948 i 1949. Quan Mn. Sebastià Gayà fou nomenat consiliari de la Junta diocesana i delegat episcopal de l'Acció Catòlica, Mn. Joan Capó el substituï com a consiliari de la branca dels joves de l'Acció Catòlica fins a l'any 1955. Aleshores, el bisbe Jesús Enciso Viana (1955-1964) l'apartà de tota activitat pública per la

⁴ MÉNDEZ, J. A.: *Sebastián Gayà Riera. El hombre de la ilusión*, Madrid, 2016, p. 244.

⁵ MÉNDEZ, J. A.: *Sebastián Gayà...*, p. 401.

seva implicació als cursets. Només cal apuntar que el bisbe Enciso, contrari als cursets, acabà amb tota la seva estructura just després de la publicació de la seva carta pastoral de 15 d'agost de 1956.

El 1957, assabentat per Mn. Francesc Suárez Yufera, es presentà i obtingué per oposició la Càtedra de Teologia del Seminari Conciliar de Còrdova. Un any després obtingué una canongia a la catedral de l'esmentada diòcesi, on desplegà una intensa activitat d'ensenyament, promoció i impuls del MCC. El 1981 es retirà a Mallorca on morí dia 7 de març de 1984. Publicà nombrosos llibres relacionats amb els Cursets de Cristiandat, entre d'altres destaquen *Pequeñas historias de los Cursillos de Cristiandad* (1964), *Reunión de Grupo* (1964), *Cursillos de Cristiandad, la verdad sobre su origen histórico* (1969) i, finalment, *Hacia una renovación de los Cursillos de Cristiandad* (1974). De la seva etapa de cursets a Mallorca (1948-1955), cal destacar la seva activitat periodística a *Proa*, revista mensual òrgan d'expressió del Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica.⁶

3. L'activitat dels mallorquins de cursets en els seus orígens i consolidació a la diòcesi de Mallorca (1944-1955)

Els orígens dels Cursets de Cristiandat com a mètode de formació apostòlica i espiritual els hem de situar en la preparació de la peregrinació a Santiago de Compostel·la de la joventut catòlica espanyola. Aquest projecte fou dissenyat en època republicana per la Joventut Masculina d'Acció Catòlica Espanyola, liderada llavors per Manuel Aparici Navarro, que en la postguerra serà el seu consiliari nacional. Doncs bé, el III Congrés Nacional de la Joventut Masculina d'Acció Catòlica estava previst per l'any 1937, però per les circumstàncies bèl·liques fou ajornat. A la immediata postguerra fou reprès i es fixà per a finals del mes d'agost de l'any 1948. Si durant l'època republicana l'objectiu era fer front a les polítiques laicistes i antireligioses del govern republicà, en la postguerra es tractava d'aprofitar el fervor religiós que es respirava en molts sectors de la societat espanyola per a arribar a tota la joventut espanyola i, sobretot, demostrar que l'Església també era capaç d'orquestrar moviments de masses a la manera que ho feien les organitzacions juvenils del règim, com era el cas del Front de Joventuts de la Falange.

Així doncs, l'instrument emprat per l'Església espanyola per a executar l'esmentat projecte és l'Acció Catòlica. Aquesta es posà al servei de la pastoral de conquesta i recristianització social engegada per la jerarquia. Les seves branques juvenils, sobretot la masculina, havien de ser la locomotora d'aquest procés. No debades, els joves són els adults del futur, d'aquí la seva importància.

Per tant, la columna vertebral de la preparació cap a Santiago era la formació de dirigents a través dels cursets d'avançats de pelegrins que eren impartits per directius del Consell nacional dels joves d'Acció Catòlica arreu de totes les diòcesis de l'estat. De fet, a la nostra diòcesi se n'impartiren sis entre els anys 1941 i 1946. Tots ells es desenvoluparen al santuari de Lluc durant la setmana santa i tenien una duració d'una setmana.⁷ Aquests cursets tenien un triple vessant. Primera, la mobilització i la

⁶ MATAS PASTOR, J. J.: "L'Acció Catòlica a Mallorca a través de la revista *Proa* (1939-1961)", *BSAL*, 55, 1999, p. 314.

⁷ MATAS PASTOR, J. J.: "El Santuari de Lluc i la imatge de la Mare de Déu com a referent dels joves d'Acció Catòlica (1940-1950)", a *Pujada i baixada dels Missioners dels Sagrats Cors a Lluc. Per obediència*, Palma, 2019, p. 212.

formació de dirigents. Segona, facilitar la captació i la incorporació de joves a l'Acció Catòlica parroquial. I, en tercer lloc, sembrar inquietud i esperit apostòlic entre el jovent mallorquí.

En aquest punt hem d'assenyalar que Eduard Bonnín Aguiló assistí al tercer dels esmentats cursets, el 1943, convidat i persuadit per l'arquitecte Josep Ferragut Pou, aleshores president de la Unió diocesana dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca, que veié en Eduard una persona amb una enorme capacitat de feina i de lideratge. Hem de recordar que el mes d'abril de 1943 Bonnín ja era directiu del Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica en qualitat de vocal de Reconstrucció Espiritual. De fet, quedà admirat per la seva forma i contingut en el sentit que fos impartit en un lloc retirat, fent grups i tot amenitzat per un ambient distès i d'amistat juvenil.

Molts dels iniciadors dels cursets participaren en els cursets d'avançats de pelegrins i de la mateixa manera que Bonnín es meravellaren de la seva dinàmica i funcionament. Així doncs, els dirigents que formaven part del Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica decidiren posar en funcionament uns altres cursets que s'anomenaren de Caps de Pelegrí, semblants en estructura als altres, però amb un objectiu que anava més enllà de la preparació de la peregrinació a Santiago i que consistia en la captació i formació de joves dirigents per a les estructures de l'Acció Catòlica. Aquests no procedien únicament d'ambients catòlics, sinó que se cercaven a tots aquells allunyats de l'Església que volguessin donar un sentit cristià a la seva vida, bé participant en l'associacionisme catòlic, o bé essent un ferment de cristianització en els ambients en què es movien.

Aquests cursets s'organitzaren i dirigiren sense la intervenció de cap membre del Consell Superior dels joves d'Acció Catòlica Espanyola de Madrid. Entre 1941 i 1948 se n'organitzaren nou. Dels quatre primers celebrats entre 1941 i 1943 no en tenim constància documental, ni cap referència a les publicacions de l'època.⁸ El cinquè es desenvolupà el mes d'agost de 1944, el sisè s'impartí en el mes de juliol de 1945, el setè per setembre de 1946 i, el vuitè i novè l'abril de 1947. Val a dir que l'esperit i la mentalitat dels cursetistes és el mateix que preval en els futurs Cursets de Cristiandat. De fet, el cinquè que va transcórrer a Cala Figuera (Santanyí) entre el 19 i el 23 d'agost de 1944 és considerat com el primer curset, segons el corrent laic d'aquests.

A hores d'ara ja podem intuir el paper decisiu del Consell diocesà dels joves d'Acció Catòlica Espanyola de Mallorca com a organisme centralitzador i coordinador de persones, idees i projectes. La preparació dels pelegrins per a Santiago, la formació de dirigents i l'enquadrament de joves en l'Acció Catòlica parroquial foren els seus objectius prioritaris en la immediata postguerra. Per tant, 1944 i 1945 foren anys clau en la creació i implementació de projectes diocesans adreçats a la formació religiosa i espiritual dels joves dirigents de l'Acció Catòlica. A més, aquests projectes serviren com a espais de reflexió i experimentació per als dirigents laics i sacerdots que pertanyien a l'esmentat consell diocesà i que, posteriorment, confluiran en els Cursets de Cristiandat.

8 FUNDACIÓN EDUARDO BONNÍN AGUILO: *El Padre Gabriel Seguí, Misionero de los Sagrados Corazones. Biografía y Orígenes de los Cursillos de Cristiandad*, Palma de Mallorca, 2019, p. 88.

Aquests projectes són els que a continuació esmentam: Escola de Propagandistes i l'Escola de Dirigents. La primera fou impulsada per Mn. Sebastià Riera Gayà l'any 1944 amb l'objectiu d'ocupar-se de la formació humana i religiosa dels joves mallorquins més compromesos amb la seva fe, tot seguint el model herrerià de formació d'elits dirigents.⁹ Més concretament, va néixer després d'un curs per a dirigents efectuat en la parròquia de Santa Eulàlia. En el grup fundacional de l'escola hi havia estudiants i universitaris que havien finalitzat els seus estudis com Joan Mir Marcó, llicenciat en història, amic íntim d'Eduardo Bonnín i membre del grup laic fundador dels cursets. També hi participaren batxillers, treballadors de diferents oficis i categories, així com persones de la part forana de Mallorca. Entre ells hi podem destacar els germans Jaume i Bartomeu Riutort Català que eren enginyers industrials i que mantenien una amistat amb Eduard Bonnín des de la joventut. Tots tres coincidiren en el Col·legi Sant Agustí de Palma quan cursaren els estudis de secundària. En Bartomeu serà fonamental en la logística i organització dels cursets quan començà la seva expansió per la nostra diòcesi entre 1949 i 1955. Així mateix, voldria esmentar que també participà en l'escola Guillem Font, carnisser de professió, i que també fou xòfer del bisbe Joan Hervàs i Benet.

En definitiva, en el primer curs de l'escola s'hi matricularen 25 alumnes que procedien del Consell diocesà, dels centres parroquials de Santa Eulàlia, Sant Jaume i Sant Miquel i dels centres especialitzats universitaris i castrenses. De fet, no podem oblidar que durant la guerra civil Mn. Sebastià Gayà Riera va exercir el seu ministeri com a capellà del Cos d'Enginyers i impulsor de sis centres castrenses de l'Acció Catòlica. Així mateix, el 25 de juliol de 1940, l'arquebisbe Josep Miralles Sbert (1928-1947), el va designar assessor religiós del Sindicat Universitari Espanyol des del que fundà el Centre Parroquial Universitari de Santa Eulàlia.

L'escola s'iniciava amb una tanda d'exercicis espirituals i els alumnes assistien a dues lliçons setmanals d'una hora cada una impartides per vuit professors de prestigi en la diòcesi, la majoria d'ells professors del Seminari diocesà, companys de claustre de Mn. Sebastià Gayà. Les sessions tenien lloc tots els divendres a les 22 hores en el local d'Acció Catòlica de Mallorca, carrer Savellà, 17 de Palma. Les reunions s'allargaven fins a les 3 de la matinada. Així doncs, durant cinc hores, el grup no només s'ocupava de la formació teòrica més elevada, sinó que *se van constatando las realidades en que nos estábamos moviendo y la situación espiritual en que se encontraba el joven en aquellos tiempos*.¹⁰

El segon projecte que volia ressenyar és l'Escola de Dirigents, constituïda oficialment a la VII Assemblea de la Unió diocesana dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca que es va celebrar el 18 de novembre de 1945. Més concretament, a la seva quarta conclusió, que comptà amb la participació del president nacional de la branca, José Maria Mohedano, es puntualitzava que *se tenderá por parte del Consejo Diocesano a la creación de la Escuela de Dirigentes con filiales en las Delegaciones Comarcales cuyos propagandistas formarán parte del Consejo*.¹¹

⁹ MÉNDEZ, A.: *Sebastián Gayá...*, p. 116.

¹⁰ MÉNDEZ, A.: *Sebastián Gayá...*, p. 119.

¹¹ Proa, 85, desembre 1945, "Conclusiones de la VII Asamblea aprobadas por el Rdmo. Prelado", p. 1.

El P. Gabriel Seguí Vidal, MSSCC, va exercir d'assessor religiós de l'escola durant la seva existència (1945-1949) i de professor que exposava els guions dels temes que els alumnes s'havien d'examinar. També fou el responsable de redactar i publicar els esquemes dels 33 guions que s'estudiaven i elaboraven a l'Escola de Dirigent per tal de facilitar la tasca d'aprenentatge dels alumnes. A més, va ser confessor personal de n'Eduard Bonnín, amb la qual cosa pogué entrar en contacte amb els cursets i orientar-lo amb les seves actuacions.

Cal afegir que l'escola assolí la xifra de 80 alumnes matriculats en el curs 1946-1947 i que, fins i tot, feien els esquemes per correspondència, sobretot aquells alumnes que residien a parròquies de localitats llunyanes a Palma. L'escola tancà les portes l'any 1949 després de dur a terme una intensa tasca formativa i de cultura religiosa entre els joves que anaren a Santiago de Compostel·la i altres que foren dirigents de l'Acció Catòlica parroquial. La importància de l'escola es reflectí en la gran predilecció que manifestà el bisbe Joan Hervàs i Benet només prendre possessió de la diòcesi. De fet, tots els divendres a les 7 del matí reunia als seus alumnes a la capella del Palau Episcopal per celebrar missa i dirigir unes paraules apostòliques d'encoratjament i reflexió.

Fou precisament en aquest context de preparació de la peregrinació en que es conegueren Eduard Bonnín Aguiló i Mn. Joan Capó Bosch. Més concretament, Eduard Bonnín assistí a la vigília de Sant Jaume de 1948 celebrada en el Pont d'Inca, on Mn. Joan Capó exposà el seu punt de vista sobre l'apostolat i la santedat com a estil de vida i exigència cristiana amb una dimensió àmpliament missionera. Arran d'aquesta intervenció, Bonnín exposà el seu pensament a Mn. Joan Capó.¹²

El punt culminant de tot aquest procés de formació de dirigents a través dels cursets i les escoles, així com el creixement quantitatiu de la branca masculina dels joves de l'Acció Catòlica mallorquina, el trobam a la peregrinació a Santiago de Compostel·la d'uns 700 joves mallorquins que sortiren de Palma el vespre del 25 d'agost de 1948 i tornaren a Mallorca la matinada del 3 de setembre. Cal apuntar que fou la segona expedició més nombrosa, darrera la diòcesi d'Oviedo que n'aportà 1.110.¹³ Per fer-nos una idea de la magnitud i grandiloqüència de l'esdeveniment, només assenyalar que l'acte central a la Plaça de l'Obradoiro congregà, segons el diari ABC, uns 75.000 joves espanyols, americans i europeus, distingits pels 967 estàndards i banderes dels diferents centres d'Acció Catòlica arribats dels quatre punts cardinals. La majoria dels pelegrins eren espanyols, però molts altres venien d'Argentina, Xile, Equador, Perú, Uruguai, Paraguai, Mèxic, Cuba, República Dominicana, Estats Units, Gran Bretanya, França, Bèlgica, Holanda, Portugal, Itàlia, Suïssa, Dinamarca i Luxemburg.¹⁴

Encapçalà l'expedició mallorquina Mn. Sebastià Gayà Riera en qualitat de consiliari diocesà de la Unió diocesana dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca. El president era Eduard Bonnín Aguiló, que també hi anà. Del Consell diocesà també viatjaren Bartomeu Riutort Català, Bernat Ribas Rubí, Andreu Rullan Castanyer, Faust Morell Rovira, Onofre

¹² CAPÓ BOSCH, J.: *Pequeñas historias de la historia de los Cursillos de Cristiandad*, Madrid, 1970, p. 34-35.

¹³ MÉNDEZ, A.: *Sebastià Gayà...*, p. 164.

¹⁴ MÉNDEZ, A.: *Sebastià Gayà...*, p. 176.

Arbona Miralles, Guillem Estarellas Nadal, Fernando Mir Pons, Pasqual Moragón Mestre, Nicolau Busquets Canyelles, Vicenç Bonnín Valls, Antoni Frau Oliver, Antoni Salvà Jaume, Josep Ferragut Pou, Guillem Font Barceló, Josep Seguí Mercadal i Joan Mir Marcó. Alguns d'ells, seran peces clau en l'articulació, la conformació i l'expansió dels Cursets de Cristiandat per tota la diòcesi.¹⁵

De tots ells, voldria destacar-ne dos. En primer lloc, el bunyolí Guillem Estarellas Nadal, professor de física i química i de matemàtiques a l'Institut Ramon Llull de Palma, i als col·legis de Sant Lluís Gonzaga i Sant Francesc, fou el creador de l'himne oficial dels cursets, "De Colores". I, en segon lloc, l'algaidí Onofre Arbona Miralles, mestre d'escola i director des de 1952 de la revista *Bona Pau* de Montuïri, que fou director de *Proa* durant el procés d'expansió dels cursets a Mallorca en el primer quinquenni dels anys cinquanta del segle XX.

La peregrinació pot ser considerada alhora com a símbol de la voluntat recristianitzadora de l'Església espanyola i com a indicador de la catolicitat de l'Estat espanyol amb la conveniència de restaurar la cristiandat medieval, on el fet religiós i el polític es confonien i mesclaven.¹⁶

Dins l'ambient d'efervescència espiritual que vivien els joves de l'Acció Catòlica tot just després de la peregrinació es dugué a terme l'anomenat oficialment com primer curset de cristiandat, tal com assenyala el corrent jeràrquic dels mateixos. Aquest es desenvolupà en el monestir de Sant Honorat d'Algaida entre els dies 7 i 10 de gener de 1949. El director del recés espiritual que suposava l'inici del curset fou Mn. Joan Capó Bosch, recentment anomenat consiliari del Consell diocesà dels joves de l'Acció Catòlica de Mallorca. El càrrec de rector recaigué en la figura d'Eduard Bonnín Aguiló, mentre que els professors dels anomenats "rollos" seglars foren els ja esmentats Bartomeu Riutort Català i Guillem Estarellas Nadal, als que hi hem d'afegir l'advocat solleric Andreu Rullan Castanyer.

L'expansió dels cursets arreu de la diòcesi fou molt ràpida. De fet, a la tornada de la peregrinació foren incorporats com a mètode de formació i captació d'associats per l'Acció Catòlica i molt en consonància amb la pastoral de conquesta dissenyada per l'Església Catòlica espanyola. En l'àmbit diocesà, cal esmentar la seva aprovació pública per part del bisbe Hervàs en el discurs de cloenda de la XI Assemblea de la Unió Diocesana de desembre de 1949.

En aquest sentit, durant l'any 1949 es desenvoluparen disset cursets en els quals hi participaren 366 joves que pertanyien a centres de joves d'Acció Catòlica de la diòcesi i a dos centres peninsulars, Barcelona i Terrassa.¹⁷ Pel que fa a la seva denominació cal esmentar que primer foren anomenats cursets per a joves, després cursets de conquesta i, finalment, el nom de cursets de cristiandat fou pronunciat per primera vegada pel bisbe Hervàs a la cloenda de la XV Assemblea de la Unió Diocesana dels joves d'Acció Catòlica

15 MATAS PASTOR, J. J.: *De la sagristia al carrer...*, p. 370.

16 BERZAL DE LA ROSA, E.: "La peregrinación a Santiago de los jóvenes de Acción Católica (1948). Triunfalismo nacional católico y síntomas de renovación", *XX Siglos*, 41, 1999, p. 112-113.

17 MATAS PASTOR, J. J.: *De la sagristia...*, p. 344.

que va tenir lloc el dia 19 de desembre de 1953. De fet, fins desembre de 1953 s'havien celebrat 74 cursets per a joves i 10 per a aspirants, a llocs entre 11 i 16 anys. Això suposava una participació de devers 2.500 joves i nens.

En aquest procés d'expansió diocesana vàrem viure el relleu de Mn. Sebastià Gayà Riera com a consiliari dels joves d'Acció Catòlica. De fet, l'agost de 1950 fou nomenat consiliari de la Junta diocesana de l'Acció Catòlica i el seu vicedelegat episcopal. El substituïí com a consiliari dels joves, Mn. Joan Capó Bosch, que ja n'ocupava el càrrec de viceconsiliari des que tornà de Roma l'any 1948.

Pel que fa als laics, cal esmentar que el 1951 Eduard Bonnín cessà del seu càrrec de president de la Unió diocesana dels joves d'Acció Catòlica. Aleshores ja tenia 34 anys i, per tant, no era tan jove. De fet, després de deixar el càrrec no ocupà cap altre càrrec directiu dins l'Acció Catòlica, fins que l'any 1954 formà part del Secretariat Diocesà de Cursets de Cristiandat, en qualitat de vocal dels joves.

4. L'activitat dels mallorquins de cursets en la seva expansió nacional i internacional (1953-1966)

Mentre els cursets es consolidaven a la diòcesi de Mallorca en el primer quinquenni dels anys cinquanta —pensem que el maig de 1954 se celebrà el curset número 100—, s'inicià la seva expansió a la Península i a Amèrica Llatina, més concretament a Colòmbia.

L'any 1953 esdevingué clau en l'aterratge dels cursets a la Península i a Colòmbia. Eduard Bonnín i Mn. Joan Capó hi jugaren un paper clau. Una circumstància a tenir en compte és que el bisbe Hervàs havia prohibit la celebració de cursets a altres diòcesis sense l'autorització explícita del bisbe de la diòcesi.¹⁸ El primer curset a la península, el 83 de la numeració, va transcórrer en el santuari de Sant Miquel de Lliria, del 15 al 19 d'agost de 1953. A petició del bisbe Hervàs es desplaçaren a València Mn. Joan Capó i Eduard Bonnín, que exerciren de director espiritual i rector del curset, respectivament. Ara bé, la figura cabdal que propicià la implantació dels cursets a València fou el sacerdot Pedro Mauri Rubio que els havia conegut a Palma quan vengué com a predicador de la Missió de 1952. Fou Eduard Bonnín el que propicià l'encontre.

Especial relleu va tenir la ramificació dels cursets cap a les diòcesis catalanes, primer Terrassa i després Tarragona. Aquesta darrera té més transcendència eclesiològica pel fet de tractar-se d'una seu episcopal primada. Primer parlem de Terrassa. No podem entendre la seva expansió i arrelament sense l'amistat personal entre Eduard Bonnín i Ramon Bassiner. Es conegueren quan aquest darrer assistí l'agost de 1946, juntament amb altres 36 joves d'Acció Catòlica de Terrassa, a un curset de dirigents a Palma i en el que Eduard Bonnín exposà "Estudi de l'Ambient i Tècnica Apostòlica", que contenia les idees que originaren els cursets.¹⁹ A partir d'aquí s'activà un intens i prolífic intercanvi postal que Ramón Bassiner anava compartint amb tot el grup de joves de Terrassa, entre els quals hi voldria destacar, per una banda, José Malagosa, president dels joves d'Acció Catòlica de Terrassa l'any 1949 en què feu el servei militar a Palma i contactà amb Eduard

¹⁸ FORTEZA PUJOL, F.: *Historia y memoria de los cursillos*, Palma de Mallorca, 2007, p. 61.

¹⁹ ARMENGOL RODÓ, R.: *Testimonios*, Palma de Mallorca, 2009, p. 2.

Bonnín, i per altra banda, el menorquí i mestre d'escola destinat a Terrassa Damià Vidal, que a través de la seva participació en l'Acció Catòlica entroncà amb en Ramon Bassiner.

El punt de partida de la incardinació dels cursets a Tarragona el trobam en la figura de l'arquitecte català Josep Maria Llauredó que, a principis dels anys cinquanta del segle XX, estava destinat a Mallorca. L'any 1953, Llauredó propicià que un parent seu de l'Alt Camp de Tarragona participàs en un curset. El nou cursetista mencionà que l'aleshores cardenal de Tarragona, Benjamín de Arriba y Castro, freqüentava molts caps de setmana la masia de la seva família. Doncs bé, sembla que Eduard Bonnín li encarregà convèncer al cardenal perquè sol·licités al bisbe Hervàs la implantació dels cursets a Tarragona.²⁰ Dit i fet, del 24 al 28 d'abril de 1954 se celebrà el primer curset a Tarragona, més concretament, a Creixell, petita hostatgeria situada a devers 20 quilòmetres de la capital. Exercí de rector Eduard Bonnín i de director espiritual Mn. Francisco Suárez Yufera, essent els professors Bernat Perelló, Rafel Salas, Manuel Suárez i Faustino Ascaso. Aleshores, aquest darrer era el president diocesà dels joves d'Acció Catòlica de Tarragona. Val a dir que a febrer de 1955 ja s'havien dictat cinc cursets a Creixell.

El fet que Tarragona era la seu eclesiàstica capital de Catalunya propicià que fos una excel·lent base per a la implantació dels cursets a la resta de diòcesis catalanes. L'expansió a diverses diòcesis catalanes no es pot explicar sense l'assistència de joves catalans a cursets celebrats a Mallorca en el període immediatament anterior a la seva implantació en la diòcesi de procedència. Per exemple, als tres cursets celebrats simultàniament el desembre de 1953 hi assistiren joves de Barcelona, Tarragona i Vilanova i la Geltrú.²¹

Tampoc s'explicaria sense la participació de laics i sacerdots mallorquins dictant cursets. Hi podem destacar sobretot els ja esmentats Eduard Bonnín i Mn. Joan Capó. A aquest darrer es deu l'arribada i consolidació dels cursets a Lleida. De fet, a mitjan 1954 fou convidat per Laureano Castán Lacoma, aleshores rector del Seminari Conciliar de la diòcesi, a impartir una formació sobre la tècnica i funcionament dels cursets als sacerdots i als joves seminaristes. Ara bé, en el primer curset celebrat a Suchs del 18 al 22 de març de 1955 també hi participà Eduard Bonnín com a rector, Mn. Joan Capó com a director espiritual, i Bernat Perelló i Joan Moncades, com a professors.

Malgrat les diferències de concepció del que eren els cursets entre Bonnín i Capó, podem afirmar que aquest tàndem fou el responsable de la primera expansió peninsular a terres catalanes i a qualche diòcesi aragonesa, com fou el cas de Barbastro.²²

L'any 1955 constituí pels cursets un punt d'inflexió important. L'abril d'aquell any la Nunciatura Apostòlica confirmà que Joan Hervàs i Benet havia estat nomenat prior-bisbe de Ciutat Real, és a dir, un territori de categoria canònica i jurídica inferior o menys rellevant que qualsevol altre bisbat. Aquest fet fou interpretat a la diòcesi com un càstig i que, com veurem més endavant, fou a causa dels cursets i el seu desenvolupament.

20 BIBILONI VIC, G.: *Historia de los Cursillos de Cristiandad. Mallorca, 1944-2001*, Madrid, 2002, p. 182.

21 BIBILONI VIC, G.: *Historia de los...*, p. 184.

22 FORTEZA PUJOL, F.: *Historia y memoria...*, p. 70.

El 15 de maig de 1955 feu l'entrada a la Ciudad Real, acompanyat, entre d'altres, per Mn. Sebastià Gayà Riera. El bisbe Hervàs s'endugué a Ciudad Real a dos sacerdots implicats en la introducció dels cursets en l'associació d'Aspirants dels joves de l'Acció Catòlica. Es tractava de Mn. Jaume Daviu Romaguera que havia estat consiliari dels Aspirants i de Mn. Francesc Suárez Yufera que inicià el seu contacte amb els cursets essent director espiritual del Col·legi La Salle de Palma, on hi havia un grup cursetista molt actiu encapçalat per Francesc Forteza i Pujol.

Els Cursets de Cristiandat a Ciudad Real arribaren pràcticament només aterrar el nou bisbe a la diòcesi. De fet, aquests primers cursets comptaren amb la participació de dirigents de Mallorca. Així doncs, en el primer celebrat del 17 al 21 de desembre de 1955 hi participaren Mn. Jaume Daviu, com a director espiritual, Eduard Bonnín exercint de rector i, finalment, Joan Moncada en qualitat de professor.

El 4 de juny del mateix any, l'*Osservatore Romano*, el diari oficial de la Santa Seu, feu públic el nom del nou bisbe de Mallorca: el vitorià Jesús Enciso Viana (1955-1964). Aquest arribà a Palma el dia 27 de setembre, essent rebut en el port de la ciutat per tota la cúria diocesana i, entre ells, Mn. Sebastià Gayà, que era el canceller-secretari de la diòcesi.

La tempesta contra els Cursets de Cristiandat s'encetà veladament quan l'abril de 1956, Mn. Joan Capó Bosch fou destituït del càrrec de Consiliari dels Joves de l'Acció Catòlica quedant exclòs així de la directiva de l'Acció Catòlica. Dos mesos després, Mn. Miquel Fernández Bosch, fins llavors viceconsiliari dels joves de l'Acció Catòlica, havia estat fulminat del seu càrrec per a dedicar-se només al Secretariat dels Cursets que havia estat constituït pel bisbe Hervàs el desembre de 1954.²³

La tempesta pública s'inicià el 15 d'agost de 1956 arran de la publicació en el Butlletí Oficial de Bisbat de Mallorca de la Carta Pastoral sobre els Cursets que el bisbe Jesús Enciso i Viana redactà amb l'objectiu de redreçar el moviment. Cal apuntar que el text de la Pastoral havia anat sortint per entregues i durant una setmana a les pàgines del *Diario de Mallorca*. No obstant això, la revista *Proa* no se'n va fer ressò. En la pastoral, el bisbe feu una seriosa advertència sobre els aspectes que considerava negatius en el desenvolupament dels cursets. Així doncs, per exemple feia esment a la divisió maniquea que provocaren a la diòcesi entre els bons, cursetistes, i els dolents, anticursetistes, a la prepotència dels cursetistes, a la destrucció de la branca dels joves d'Acció Catòlica de Mallorca, a les expressions incorrectes emprades pels professors seglars i, finalment, a certes dosis d'il·luminisme teològic que el mètode incorporava.

Més enllà del seu contingut condemnatori dels cursets, el més important en l'àmbit organitzatiu és que determinà la suspensió temporal de tota l'activitat del moviment i la dissolució del Secretariat. Cal remarcar que l'aleshores canceller-secretari Mn. Sebastià Gayà fou cessat de tots els càrrecs que ocupava a la diòcesi, tot just després de signar la Carta Pastoral.²⁴

²³ MÉNDEZ, J. A.: *Sebastián Gayá...*, p. 280-281.

²⁴ MENDEZ, J. A.: *Sebastián Gayá...*, p. 292-293.

Voldria apuntar tres conseqüències immediates de la Pastoral. Per una banda, el centre d'irradiació i expansió nacional i internacional del moviment deixà de ser la diòcesi de Mallorca i passà a la de Ciudad Real. Per altra banda, la diàspora eclesial dels sacerdots mallorquins més significats i implicats en les tasques dels cursets. I, finalment, l'equip de seglars que es movien al voltant de Bonnín es replegaren en sí mateixos tot aprofitant per a poder aprofundir en els plantejaments bàsics dels cursets i també desenvoluparen una intensa activitat local, de manera quasi clandestina, i exterior.

El procés de translació geogràfica dels cursets de Mallorca a Ciudad Real coincidí en un moment de convalescència del bisbe Hervàs que aprofità per a escriure la pastoral i després llibre "Els Cursets de Cristiandat, instrument de renovació cristiana". En ella rebut totes les crítiques i acusacions que va vessar el bisbe Enciso sobre els cursets, a excepció de la idea que els cursets acabaren amb l'Acció Catòlica. Per Hervàs, els cursets la renoven i la reforcen. En definitiva, planteja que el moviment dels cursets de cristiandat dirigit per la jerarquia i amb uns seglars disciplinats no corren cap perill de cap desviació teològica enunciada i denunciada en la pastoral del bisbe Enciso.

La pastoral, sens dubte, suposà l'encumbrament definitiu dels cursets com a moviment d'Església i el tret de sortida de la seva expansió peninsular i internacional. De fet, després de la seva publicació foren moltes les diòcesis que s'adreçaren a Ciudad Real perquè implantassin els cursets en el seu territori. Així doncs, podem destacar les diòcesis de Terol, Albacete, Vitòria, Màlaga, Múrcia i Guadix, entre d'altres.

La diàspora clerical provocada per la Pastoral del bisbe Enciso tengué dos efectes. En primer lloc, privà a la diòcesi de Mallorca de sacerdots preparats i, sobretot, molt dinàmics per a la pastoral juvenil. I, en segon lloc, facilità en gran mesura l'expansió territorial i geogràfica dels Cursets de Cristiandat.²⁵ Doncs bé, Mn. Joan Capó Bosch l'any 1957 oposità i guanyà la Càtedra de Teologia del Seminari de Còrdova i poc després també oposità i aconseguí una canongia de la catedral de l'esmentada diòcesi. No cal dir que introduí els cursets a la diòcesi cordovesa.

A més a més, Mn. Sebastià Gayà Riera el 27 de juny de l'any 1957 s'incorporà a la direcció del Secretariat Episcopal de Migracions que pertanyia a la Comissió Catòlica de Migracions presidida pel cardenal Benjamín Arriba i Castro. Aquest càrrec que l'ocupà fins a l'any 1962 li va permetre a Gayà entrà en contacte amb tots els sacerdots que acompanyaren als treballadors i obrers espanyols que emigraren a països del centre d'Europa i, per tant, introduí els cursets a aquests indrets. Per tant, la seva col·laboració discreta i en segon pla en la formació, acompanyament i selecció del clergat espanyol que sortia fora de l'Estat espanyol propicià la introducció del moviment a Sidney, París, Viena, el capellà escollit per Gayà fou el pare claretià José Cascales, que els durà després a Alemanya, Holanda, Crocàcia i Hongria, Caracas, Texas, Lisboa i Fàtima a Portugal, des d'on botaren a les colònies portugueses d'Angola, Madagascar i Moçambic de la mà del pare Victoriano Aritzi, Operari Diocesà.²⁶

25 BIBILONI VIC, G.: *Historia de los...*, p. 113.

26 MÉNDEZ, J. A.: *Sebastián Gayá...*, p. 311.

Entre 1962 i 1977 Mn. Sebastià Gayà ocupà el càrrec de sotsdirector del Secretariat Nacional dels Cursets de Cristiandat creat el juliol de 1962 i dirigit pel bisbe Hervàs. Aquest organisme fou cabdal per a la consolidació interna del moviment i per a la seva expansió internacional. De fet, Gayà fou l'encarregat d'organitzar la Primera Ultra Nacional celebrada a Tarragona el mes de juliol de 1963. I, encara més important, només quatre anys després d'aixecar el secretariat es responsabilitzà d'organitzar la Primera Ultra Mundial que tingué lloc el dia 28 de maig de 1966 a Roma amb l'assistència d'uns 7.000 cursetistes de tot el món i en presència del papa Pau VI.

A la diàspora clerical lligada als cursets cal afegir a Mn. Miquel Fernández Bosch, que encapçalà el grup de sacerdots mallorquins que des de 1960 se n'anaren al Seminari de Trujillo (Perú), a l'empara de l'Obra de Cooperació Sacerdotal Hispano Americana, més concretament de l'Institut Apostòlic Juníper Serra, creat pel bisbe Enciso l'any 1959. Altres sacerdots que estigueren més o menys lligats a cursets i que formaren aquest grup foren Antoni Lliteras, Sebastián Planas, Miquel Rosselló, Antoni Ramis, Jaume Santandreu i Ferran Bonnín. Aquest darrer era el germà de n'Eduard Bonnín. El grup fou el responsable de la introducció dels cursets a les diòcesis peruanes de Trujillo, Lima i Piura.

Per últim, esdevenen oportunes unes línies sobre les repercussions que tingueren la Pastoral del bisbe Enciso i el tancament de les estructures dels cursets a Mallorca sobre el grup laic, encapçalat per Eduard Bonnín. Per una banda, a Mallorca els cursets continuaren així com pogueren de forma clandestina amb els cursets un a un i les ultreies a la Plaça Major de Palma. Ara bé, molts cursetistes de la primera època acabaren abandonant el moviment.

Per altra banda, si a l'illa fundacional es tancaven totes les portes i possibilitats, ara se n'obrien d'altres que consistien en l'ampliació d'horitzons cap a altres indrets. Així doncs, gràcies a l'acció indirecta o en segon pla de Bonnín, els cursets arribaren als Estats Units d'Amèrica a través de dos aviadors cursetistes, un mallorquí, Bernat Vadell, i l'altre de Ciudad Real, Agustí Palomino. De fet, Bonnín sabia que Vadell l'any 1957 se n'anava destinat a una base militar propera a Laredo, Texas. Contactà amb el P. Gabriel Fernández, TOR, que aleshores residia a Waco, diòcesi d'Austin, per avisar-lo de l'arribada dels dos aviadors i per acabar de convèncer-los de la idoneïtat d'organitzar els cursets a aquella diòcesi. Al cap i a la fi, el maig de 1957 se celebrà el primer curset als Estats Units.²⁷ No debades, el primer viatge d'Eduard Bonnín als EUA no es produí fins a l'agost-setembre de 1961 quan el moviment ja s'havia consolidat a moltes diòcesis de Texas, sobretot entre la comunitat hispana.

²⁷ VADELL, B.: *Los orígenes mallorquines de los Cursillos de Cristiandad en EEUU (Texas, 1957-1959)*, Palma, 2007, p. 33-38.

5. Conclusions

Els protagonistes dels cursets que els idearen i els impulsaren, tant laics com sacerdots, coincideixen en un context sociològic en què el fet religiós es movia entre l'esfera pública i privada. Per una banda, pública en el sentit que les experiències religioses col·lectives com eren les peregrinacions servien com a ancoratges i referents culturals identitaris per al catolicisme de masses. Fins i tot d'identificació amb el règim franquista. L'esperit de peregrinació física (Santiago de Compostel·la, 1948) i metafòrica o espiritual ens permeten entendre els fonaments sociològics i teològics dels Cursets de Cristiandat. I, per altra banda, privada pel que suposa la conversió espiritual propiciada per l'experiència religiosa dels individus. De fet, la transformació individual i col·lectiva són els dos objectius fonamentals que es plantejaren els ideòlegs dels cursets.

Podem afirmar que els Cursets de Cristiandat es constitueixen amb un moviment d'Església per a l'Església i també per al món. De fet, cristianitzar tots els ambients socials possibles a través de la transformació personal era el seu objectiu fonamental. A més, això encaixava perfectament amb la pastoral de conquesta engegada per l'Església Catòlica espanyola en el primer franquisme. Sens dubte, les relacions personals i institucionals gestades a partir de coincidències i complicitats dels laics i sacerdots que els impulsaren esdevingueren fonamentals a l'hora d'explicar i entendre la seva consolidació i expansió nacional i internacional.

